

[B] **BEWEGINGEN IN “MIJN LEES- EN LEEFHOOFT”.
POËZIEKRITIEK VAN HANS GROENEWEGEN**

Van alle literaire genres is poëziekritiek vandaag het ondergeschoven kind. In dag- en weekbladen is al lang geen plaats meer voor beargumenteerde letterkundige exercities, laat staan voor revelerende tekstanalyses. Alleen schaarse periodieken (*Parmentier*, *nY*, *Awater*, *Poëziekrant*, *DW B*, *Ons Erfdeel*, *De Leeswolf*) en nog zeldzamere digitale platformen (*De Reactor*) bieden ruimte voor bedachtzame en onderbouwde reflectie. Ondanks deze geringe belangstelling verschijnen de voorbije jaren bij diverse uitgevers essaybundels over moderne Nederlandstalige en buitenlandse dichtkunst, geschreven door academici, critici en schrijvers: Benno Barnard (*Dichters van het Avondland*, 2006), Geert Buelens (*Oneigenlijk gebruik*, 2008), Piet Gerbrandy (*Omroepers van oproer*, 2006), Jos Joosten (*Misbaar*, 2008), Marc Kregting (*Laden en lossen*, 2006), Guus Middag (*Het wezen van de wolk*, 2007), Henk van der Waal en Erik Lindner (*De kunst van het dichten*, 2009). Recentelijk zijn ook *Dit nog, ook dit* (2012) van Wiel Kusters en de postume uitgave van Jeroen Mettes' literatuurbeshouwingen (*Nagelaten werk*, ed. Piet Joostens, Frans-Willem Korsten en Daniël Rovers, 2011) op de markt gekomen. In dit onvolledige overzicht van inspirerende poëziebeschouwers mag de Nederlandse dichter, essayist en criticus Hans Groenewegen (1956) in geen geval ontbreken.

Groenewegen wisselt in *Met schrijven zijn verzamelen* uitvoerige, doorwrochte en meanderende poëziebeschouwingen af met korte, veeleer impressionistische commentaren bij afzonderlijke gedichten uit de Nederlandstalige literatuur. De voorbije jaren presenteerde hij zijn verzamelde poëziebeschouwingen in *Schuimen langs de vloedlijn* (2002) en *Overvloed* (2005). Beide uitgaven bevatten in de subtitel de genreaanuiding “Kritieken en kronieken over poëzie”. De nieuwe bundeling heeft het minder afschrikwekkend “over poëzie in de Lage Landen”.

De verzamelbundel van Groenewegen is gevarieerd. Naast een institutioneel georiënteerde bijdrage (voor *Ons Erfdeel* geschreven naar aanleiding van de rumoerige receptie van de anthologie *Hotel New Flandres*) en een artikel over de poëzie van Karel

van de Woestijne, bevat het boek uitgebreide analyses van recente gedichten(bundels) van onder anderen Maarten Blaauw, Charles Ducal, Elma van Haren, Leonard Nolens, Alfred Schaffer en Peter Verhelst, en gecondenseerde, meestal maar enkele pagina's omvattende commentaren bij gedichten van Benno Barnard, Eva Cox, Lies van Gasse, Marc Kregting, Mark van Tongele, B. Zwaal en anderen.

De meer uitgewerkte beschouwingen zijn in vele gevallen voorgepubliceerd in toonaangevende literaire periodieken zoals *DW B*, *Ons Erfdeel*, *nY* en *De Reactor*. Groenewegen publiceert willens en wetens geen recensies in dag- en weekbladen. In *Met schrijven zijn verzamelen* laat hij zich trouwens laatdunkend uit over de beperkingen van die media voor een gefundeerde literatuurkritiek. Ten behoeve van deze boekuitgave zijn de tijdschriftartikelen (gepubliceerd tussen 2003 en 2010) “uitgebreid en soms intensief bewerkt”, zoals het in de verantwoording staat. Deze annotatie in een essaybundel heeft de waarde van een poëticaal statement van de criticus. Groenewegen positioneert zich nadrukkelijk als een zoekende lezer, ook als een fervente herlezer, die eerdere visies en interpretaties van gedichten ter discussie stelt. In de verzamelde bespiegelingen corrigeert of nuanceert hij vroegere beelden of herneemt hij zonder schroom een eerdere uitspraak die opnieuw overwogen wordt en tot nieuwe bevindingen aanleiding geeft. Hij is het prototype van de criticus die voor zichzelf de ruimte schept om “zoekend [te kunnen] schrijven”. De casus-Nolens, bijvoorbeeld, laat de wendbaarheid van Groenewegens “leeshoofd” zien. De bundeluitgave van *Bres* deed volgens de lezer, op een bepaald moment in het betekenisproces, alle openingen teniet die nog besloten lagen in de afzonderlijke afdelingen die in verschillende bundels zijn opgenomen. Later is de “zinverzamelaar” teruggedreemd op die voorbarige stelling.

De bundel opent met een expliciete positiebepaling van de criticus als lezer. Het essay ‘Een gedicht een ketting losse noten’ vangt verrassend en, in het licht van het voorgaande, contradictoir aan met een apodictische uitspraak: “Mensen zijn bang voor poëzie.” In de volgende alinea wordt de uitspraak meteen van haar leerstelligheid ontdaan (“Herstel”). De wijze waarop de openingstekst is gecomponeerd, illustreert de tastende en weifelende toon die de

poëziebenadering van Groenewegen typeert. De criticus mag in het begripsproces dan wel bewust onstandvastig zijn, telkens tracht hij voor zichzelf en voor het leespubliek te argumenteren welke zingeving van de tekst plausibel lijkt en welke complementaire lezingen opduiken in zijn beweeglijke “leeshoofd” tijdens het (her)lezen van gedichten.

De criticus stelt niet de eigen positie ter discussie, wel de manier waarop de dialoog met de poëzie altijd opnieuw wordt aangegaan. Voor de duidelijkheid: deze criticus richt zich niet op de relaties tussen tekst en werkelijkheid, tekst en (meta)tekst of tekst en auteur. Groenewegen benadrukt in het openingsstuk van zijn boek dat hij geen voorstander is van “theorietakels [en] begripsschepnetjes”, en hij is er zich terdege van bewust dat auteursintentionele uitspraken in interviews alleen een vals gevoel van comfort scheppen. Wat dichters “over eigen werk of over het werk van anderen schrijven” wil hij om diezelfde redenen evenmin in de betekenisgeving gebruiken. Zijn belangstelling als poëzilezer betreft poëzie waarin de schrijver “materiaal en zijn problematische verhouding ermee in het gedicht zelf aan een onderzoek [onderwerpt]”. Daarnaast is de focus gericht op paratekstuele elementen (motto’s, opdrachten, noten, aantekeningen) die niet alleen “een leesrichting opleggen” maar gewoon deel uitmaken “van het tekstbeeld”. Groenewegens aandacht gaat bovenal uit naar het “volledige” gedicht, zo betoogt hij herhaaldelijk. Hij wil als criticus “geen leverancier van flarden” zijn die alleen citeert wat hem goed uitkomt en onderschrijft de interpretatieve aanpak van de criticus Ad Zuiderent. Naar aanleiding van een beschouwing over tekst en noten van Luceberts vaak becommentarieerde ‘Het proefondervindelijk gedicht’ verwerpt hij de “beroepsmatige manier van omgang met dichterlijke producten” (met een referentie aan het essay ‘De verstoorde lezer’ (2001) van Thomas Vaessens) en de “fragmentarische aanpak” die hij alleen in een lezing van Zuiderent niet aantreft.

Na een kort intermezzo, met commentaar bij een uit het hoofd geleerd gedicht van Eva Cox, volgt toelichting bij de opzet van de – wel eens didactisch aandoende – interludiumstukjes. De afwisseling van lang en kort zorgt voor een versnelling en vertraging

van het ritme in de bundelcompositie. Groenewegen houdt in ‘Er is honger naar weten en wijsheid’ een pleidooi voor het memoriseren van gedichten in het universitair onderwijs. Door een tekst uit het hoofd te leren, zo stelt hij, krijgt de lezer vat op melodie en ritme van het gedicht. De criticus wordt in zijn zoektocht naar betekenis geholpen door het hardop lezen van gedichten en/of het opslaan van tekst in het geheugen. Elk intermezzo presenteert een gedicht dat de auteur in zijn hoofd heeft opgeslagen. “Daar ik hem proef [het appel van het gedicht, *YT*], kan ik hem beter articuleren. Proeven en laten smaken is de basis van elke twist; twist op controleerbare basis de verfijning van ons vermogen tot proeven en een proeve van het vermogen tot zelfreflectie en van het vermogen argumenten te wegen en andere zienswijzen te overwegen en te integreren.” “De dialoog tussen lezer en gedicht” wordt geïntensifieerd door het zintuiglijke “proeven”: “uit het hoofd leren dwingt tot een werkelijk aandachtig lezen”.

Deze werkmethode, waarin bio- en bibliografische “weetjes” over een auteur of een dichtbundel van het minste belang zijn, draagt bij tot “een innerlijke kennis [die] in gedurige afweging en overweging” tot stand komt. Een gunstige nevenwerking is volgens de auteur dat studenten die wekelijks gedichten memoriseren “later in studie en leven” de teksten nog zullen meedragen. Groenewegen predikt hier de complete overgave aan de poëzie die voor hem intrinsiek deel uitmaakt van het bestaan zelf.

Met schrijven zin verzamelen schetst het portret van een lees- en levenshouding. De lezer zoekt zich een weg, wikt en weegt de argumentatie en komt tot een zingeving die nimmer de indruk wekt een statisch karakter te hebben. Oordelen fluctueren en zijn het product van een niet stagnerende dialoog tussen lezer en tekst. Als lezers van de essaybundel zijn we getuige van de “werkelijk levende canon” die de lezer Groenewegen voor zichzelf schept. Grote namen zoals Nolens en Verhelst, maar ook minder bekende namen als Maarten Blaauw en Renée van Riessen figureren in de zelfontworpen galerie. Een canon is geen tijdsloos fenomeen, want aan veranderingen onderhevig. Niet alleen de gedichten die zich in het hoofd nestelen, waarmee Groenewegen in de letterlijke zin leeft, ook de betekenissen vertonen een efemeer karakter. “Alle gedichten die

me raken en waar ik me mee bezighoud, zullen, na het vergaan van de essays, vergaan. Alles hier in deze essaybundel zal bederven. De beelden zullen verdwijnen in beeldenloosheid. Woorden en betekenissen gaan op in woordeloos geluid, in zoemen. Tegen die lichtdovende en woordenwissende beweging in, verzamel ik toch mijn zin.”

Het zin geven van poëzie, die voor de zingever Groenewegen (terug)schrijvend een neerslag heeft gekregen, is het resultaat van een permanente dialoog die finaal tot verstomming is veroordeeld. Zingeven betekent hier zowel begrip toekennen aan als “proeven” of zin hebben in. In de tussentijd geeft de auteur zijn lezerspubliek de gelegenheid mee te overwegen en bewegingen in het eigen “leeshoofd” te maken. Het is immers noodzakelijk van mening te kunnen verschillen met Groenewegen en met je lezende ik.

YVES T'SJOEN

HANS GROENEWEGEN, *Met schrijven zin verzamelen*.
Over poëzie in de Lage Landen, Wereldbibliotheek,
Amsterdam, 2012, 399 p.
